

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle**. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekle değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Matot-Mase

Kuşku Tehlikesi

Çok enteresan bir hikâye söz konusudur ve Yahudiliğin büyük ilkelerinden biri buradan türemiştir. Kabilelerin ikisi, Reuven ve Gad, Yarden'in doğu yakasındaki toprakların, sahip oldukları büyük sürüler için ideal otlak alanları olduğunu görürler. Moşe'ye başvurarak, Yarden'i geçip Erets Yisrael'e girmek yerine o bölgeye yerleşmek için izin isterler. Moşe başta onların bu isteği karşısında öfkelenir. Bunun, halkın geri kalanının moralini bozacak bir hamle olduğunu söyler ("Kardeşleriniz savaşa giderken siz burada mı oturacaksınız?"). Davranışlarıyla diğerlerinin motivasyonunu yerle bir etmek suretiyle tüm bir neslin kırk yıl çölde dolaşmaya mahkûm edilmesine sebep olan casusların günahından hiç mi ders almamışlardır?

Reuven ve Gad kabileleri mesajı alırlar. Kendilerini kardeşleri Bene Yisrael'in mücadelelerinden muaf tutmak gibi bir düşünceleri olmadığını belirtirler. Vaat Edilmiş Topraklara doğru onlara eşlik etmeye ve onlarla omuz omuza çarpışmaya tamamen hazır dırlar. "Bene Yisrael'de herkes atasal mirasını teslim alana kadar evlerimize dönmeyeceğiz" derler. Moşe onların bu konuda tüm halka söz vermelerini ister ve bu sözlerini yerine getirmeleri şartıyla isteklerini kabul eder. "Ülke Tanrı'nın önünde ele geçirildikten sonra döneceksiniz. [O zaman] A-Şem'e ve Yisrael'e karşı [sorumluluktan] muaf olacaksınız ve bu topraklar A-Şem'in önünde, sizin için kalıcı mülk haline gelecek."

İtalik yazıyla vurgulanan sözler – tam çeviriyle "A-Şem'in ve Yisrael'in huzurunda masum olacaksınız" – zaman içinde Yahudiliğin etik bir aksiyomu haline gelmiştir. Tanrı'nın gözlerinde doğru olanı yapmak yeterli değildir. Kişi, doğru olanı yapmış olduğu diğer insanların gözlerinde de belirgin olacak şekilde davranmalıdır. Kuşkuya mahal vermemelidir. İşte bu, *viyitem nekiyim* kuralıdır: "A-Şem'in ve Yisrael'in gözlerinde masum olmalısınız."

Bu, Yahudi kanununa ve yaşamına nasıl tercüme edilmiştir? Mişna, Şekalim bölümünde, yıl içinde, Bet Amikdaş'ın hazinesinde saklanan toplumsal bağışlardan çeşitli tahsisatların yapıldığı üç dönemden bahseder. Mişna şöyle der:

Tahsisatı yapan kişi, oraya kenarında kat olan bir giysiyle veya ayakkabıyla veya *tefilin* veya muskayla girmezdi ki, eğer sonraları fakirleştiyse, insanlar onun oradayken bir ihlalde bulunduğu için fakirleştiğini söyleyemesinler ve eğer zenginleştiyse, insanlar onun hazinedeki bağışları zimmetine geçirdiği için zenginleştiğini söyleyemesinler. Çünkü tıpkı Tanrı'nın huzurunda suçsuz olmamız gerektiği gibi, insanların gözlerinde de suçsuz olmamız gerekir. Pasukta söylendiği gibi: "A-Şem'in ve Yisrael'in gözlerinde masum olmalısınız."

Mişna – Şekalim 3:2

Benzer şekilde Tosefta şöyle der:

Birisi salondaki sunuyu almaya gittiği zaman, içeri girdiğinde ve dışarı çıktığında üzerini ararlardı ve içeri girmesinden dışarı

çıkmasına kadar onunla konuşmaya devam ederlerdi.

Tosefta – Şekalim 2:3

Bet Amikdaş'ın hazinesinden para alındığı zaman sadece yanlış bir davranış olmaması yeterli değildir; yanlış bir davranışa dair kuşku bile olmamalıdır. Bu yüzden, parayı oradan alan kişi, içine para saklanabilecek hiçbir giyim parçası giymemelidir. Girişte ve çıkışta üstü aranmalı ve paradan bir kısmı gizlice ağzına saklama arzusuna kapılmaması için sürekli lafa tutulmalıdır.

II. Bet Amikdaş dönemine ait iki Rabinik öğreti, Bet Amikdaş yaşamındaki rolleriyle ve kendilerini her türlü kuşkudan uzaklaştırmak için aldıkları titiz önlemlerle ünlenmiş olan bazı ailelerden bahseder. Garmu ailesi, Bet Amikdaş'taki özel ekmeklerin (*lehem apanim*) hazırlanmasında uzmandı. Bu aile hakkında şöyle anlatılır: "Saygıyla anılırlar çünkü insanlar onların özel ekmeklerin hazırlanmasından beslendiklerini söyleyemesinler diye evlatlarının evlerinde hiçbir zaman kaliteli ekmek bulunmazdı." Benzer şekilde, Avtinan ailesi, Bet Amikdaş'ta kullanılan tütünün hazırlanmasında uzmandı. Onlar da saygıyla anılırlardı, çünkü "İnsanlar onların kendilerini Bet Amikdaş'taki tütüsü karışımından parfümlediklerini söyleyebilirler diye ailelerine mensup hiçbir gelin parfümlü halde çıkmazdı ve başka bir yerden bir kadınla evlendiklerinde ona da parfüm sürmemesini şart koşarlardı."

Genel prensip, Talmud Yerusalmi'de ifade edilmiştir:

Rabi Şemuel bar Nahmani, Rabi Yonatan'ın adıyla şöyle dedi: Kişinin, yükümlülükleri konusundaki sorumluluğunu Tanrı'nın huzurunda yerine getirmesi gerektiği gibi insanların huzurunda da yerine getirmesi gerektiğini hem Tora'da, hem Neviim'de hem de Ketuvim'de görüyoruz. Tora'da nerede? "A-Şem'in ve Yisrael'in gözlerinde masum olmalısınız" (Bamidbar 32:22). Neviim'de nerede? "Güç, Tanrı, A-Şem! Güç, Tanrı, A-Şem! O biliyor ve Yisrael de bilecektir" (Yeoşua 22:22). Ketuvim'de nerede? "Tanrı'nın ve insanın gözlerinde

lütuf ve iyi anlayış bul" (Mişle 3:4). Gamliel Zoga, Rabi Yose bar Avun'a sordu: Bunu hangi pasuk en açık şekilde söylüyor? Cevap verdi: "A-Şem'in ve Yisrael'in gözlerinde masum olmalısınız."

Talmud Yerusalmi – Şekalim 3:2

Bu endişe, iki *alaha* prensibinin de temeli haline gelmiştir. İlki "*haşad*" olarak bilinir; yani kuşku. Başka bir deyişle, belli başlı eylemler, kendi başlarına yasak olmasalar da, onları yapmamız başkalarını bizim yasak bir şey yaptığımızı düşünmeye sevk edebilir diye yasaktır. Dolayısıyla, örneğin, Rabi Şimon bar Yohay'a göre, Tora'nın, hasat zamanında biçilmeyip fakirlere bırakılması gereken *pea* adlı kısmın hasadın sonunda bırakılması yönündeki talebi, kuşku olasılığından kaynaklanır. Çünkü eğer tarla sahibi, tarlanın bir kısmını *pea* olarak hasadın başında veya ortasında biçmeden bırakır ve diğer kısımları biçmeye devam ederse, fakirler, hak ettikleri bu ürünleri hasat sona ermeden önce gelip alacaklardır. Ancak bu durumda, fakirler paylarını aldıktan sonra oradan geçen ve tüm tarlanın hasat edildiğini gören birinin, tarla sahibinin hiç *pea* bırakmadığını düşünme olasılığı ortaya çıkacaktır. Benzer şekilde, hahamlarımız, eğer bir evin farklı yönlerde iki kapısı varsa, Hanuka kandillerinin her ikisinde de yakılması gerektiğini öngörmüşlerdir; zira sadece birinde yakıldığı takdirde, oradan geçen biri, kapılardan yalnızca birini - kandillerin yakılmadığı kapıyı - görüp, yanan kandillerin olduğu diğer kapıyı görmezse, ev sahibinin bu emri yerine getirmediğini düşünme olasılığı vardır.

Bununla yakından alakalı olan bir başka *alaha* prensibi de *marit a-ayin*, yani yanlış izlenime yol açacak şekilde "göze görünen" durum olarak bilinir. Böylece, örneğin, süt ürünlerinin sütsüz alternatifleri yaygınlaşmadan önce, süt benzeri sıvıları (mesela badem sütü) etle birlikte tüketmek, insanların bunun gerçek süt olduğu izlenimine kapılmaları olasılığı nedeniyle yasaktı. Benzer şekilde, Şabat günü, [örneğin suya düştüğü için] ıslanmış olan giysileri asmak, insanlar bunu görüp bizim Şabat günü çamaşır yıkadığımızı düşünebilir

diye, yasaktır. Genel olarak, kendi başlarına yasak olmasalar da, insanların yanlış yorumlayabilecekleri eylemleri yapmak yasaktır.

Bu iki prensip arasındaki bağlantı veya tezat, rabinik yazında bir takım tartışmaların konusu olmuştur. Bazıları *hasad* ve *marit a-ayin* ilkelerinin çok benzer olduğu, hatta bunların, aynı şeye verilmiş iki farklı isim olduğu görüşündedir. Başkaları ise bunları farklı, hatta zıt ilkeler olarak görür. *Hasad*, insanların yasak bir şey yaptığını düşünüp sizin hakkınızda kötü fikir sahibi olma olasılığını temsil eder. *Marit a-ayin* ise, insanların, sizin yasak bir şey yapacak türden biri olmadığını bildikleri için hatalı bir sonuca varabilecekleri durumlarla ilgilidir. Örneğin X ve Y birbiriyle karıştırılabilecek iki eylemse ve X'i yapmak serbest, Y'yi yapmak yasaksa, sizi X'i yaparken gören biri, Y'yi yapmanın da serbest olduğu şeklinde yanlış bir sonuca varabilir.

Buna bağlı olarak, yukarıda bahsi geçen örneklerden birine geri dönersek, insanların sizi Şabat günü giysileri kurutmak için astığınızı görmeleri, Şabat günü çamaşır yıkamanın serbest olduğu sonucuna varmalarına yol açabilir; oysa bu yasaktır.

"Göze görünen" konusundaki bu endişe, ilk bakışta gariptir. Ne de olsa önemli olan, bizim hakkımızda Tanrı'nın ne düşündüğü olmalıdır, insanların değil. Talmud bize, ölüm döşeğindeki Raban Yohanan ben Zakay ve öğrencileri arasındaki duygulu konuşmayı anlatır:

Ona "Üstadımız bizi mübarek kıl" dediler. Onlara "Tanrı'nın isteği öyle olsun ki, Göklere yönelik korkunuz, insanoğullarının [fikirleri karşısındaki] korkunuz kadar olsun.

"Hepsi bu mu?" dediler.

"Keşke bu [maneviyat düzeyini] elde edebilseniz!" dedi. "[Bunun ne kadar zor olduğunu] görebilirsiniz; çünkü kişi bir günah işlemek istediği zaman, 'Aman kimse beni görmesin' der [ve böylece, insanlar karşısındaki korkusunu, her şeyi görmekte olan

Tanrı'ya yönelik korkusunun önüne koyar]."

Talmud - Berahot 28b

Dahası, insanların kabahat işlediğinden kuşku duymak yasaktır. Hahamlarımız "Masum birinden kuşkulanan kişi bedeniyle [yani bedensel bir cezayla] cezalandırılır" ve "Kişi daima başkalarını lehte yargılamalıdır" demişlerdir. Bu durumda, eğer başkasını olumsuz yargılamama yükümlülüğü gözlemci tarafın omuzlarındaysa, neden biz - gözlenenler - kuşku çekmeyecek şekilde hareket etmekle yükümlü kılınalım?

Bunun cevabı şöyledir: Her ne kadar başkalarının bizi iyi gözle yargılamaları gerekiyorsa da, onların bizi gerçekten de bu şekilde yargılayacaklarına güvenme serbestimiz yoktur. Raşi, Moşe'nin yaşamı hakkında, dinleyende tokat etkisi yaratan bir açıklama aktarır:

Çadırından erken çıktıysa, insanlar onun eşiyile tartıştığını söylerlerdi. Eğer geç çıktıysa "Mutlaka bize karşı kötü planlar yapıyor" derlerdi.

Raşi'nin Devarim 1:12 açıklaması

Yaşamını mutlak bir diğerkâmlıkla Yisrael halkına adanmış olan Moşe bile onların kuşkulu yaklaşımından kaçamamıştır. Rabi Moşe Sofer, Moşe'nin, hayatı boyunca "A-Şem'in ve Yisrael'in gözlerinde masum olmalısınız" emrinin arz ettiği sınavdan dolayı endişeli olduğunu söyleyecek kadar ileri gider ve ekler: Emrin ilk yarısını yerine getirmek, ikinci yarısından ("Yisrael'in gözlerinde") çok daha kolay olmuştur. Aslına bakılırsa, kendisi, herhangi bir insanın bu emri tam olarak yerine getirmesinin mümkün olup olmadığını merak etmekteydi. Belki de, demişti, Koelet "Yeryüzünde [yalnızca] iyiyi yapan ve [hiç] günah işlemeyen hiçbir *tsadik* yoktur" (Koelet 7:20) dediği zaman kastettiği buydu.

Her şeye rağmen, *vijitem nekiyim*, yani "masum olmalısınız" kavramının içine gömülü olan derin bir fikir vardır. Talmud'daki hahamlardan Rava, bir *Sefer Tora*'nın önünde ayağa kalkan, ama bir Tora âliminin önünde bunu yapmayan kişileri

sertçe eleştirirdi. Yahudi olmak, yaşayan bir *Sefer Tora* haline gelmeye davet edilmiş olmaktır. İnsanlar nasıl davranacaklarını yalnızca inceledikleri kitaplardan değil, belki de bundan çok, karşılaştıkları insanlardan da öğrenirler. Yahudi eğitimciler “ders kitapları” kadar “ders insanları”ndan da bahsederler. Başka bir deyişle, formel eğitim kadar, yaşayan, örnek insanlara da ihtiyacımız vardır. Bu nedenle, Rabi Akiva, “Bu da Tora’dır ve öğrenmem gerekir” diye, Rabi Yeoşua’nın tuvalette nasıl hareket ettiğini görmek için onu takip ederdi. *Haşad* ve *marit a-ayin* ikilisi bir bütündür. Bir yandan [*haşad* kuralı doğrultusunda, kuşku çekmemek suretiyle] örnek bir insan olarak görülecek şekilde hareket etmemiz, diğer yandan [*marit a-ayin* fikri doğrultusunda, insanların bizi yanlış yorumlamasına mahal vermemek suretiyle] tutum ve davranışımızın da tıpkı bir ders kitabı gibi, belirsizliğe yer bırakmayacak kadar anlaşılır olması gerektiği anlamına gelir. İnsanlar bizim davranış şeklimizi gözlemleyebilmeli ve bir Yahudi’nin nasıl yaşaması gerektiğini bizden öğrenebilmelidirler.

Bu kuralların yalnızca büyük Hahamlar değil, tüm Yahudiler için geçerli olması, *alahanın* manevi eşitlikçiliğinin anlamlı bir delilidir. Her birimizin örnek bir insan olması beklenmektedir. Bu kuralların, başkalarının yanlış davrandığından kuşku duymamamız yönündeki emre rağmen var olduğu gerçeği de bize Yahudilik hakkında başka bir şeyi daha anlatmaktadır: Yahudilik bir haklar değil, görevler sistemidir. Kuşku uyandırabilecek bir şekilde davrandığımız zaman “Ben yanlış bir şey yapmadım; aksine, benim hakkımda kuşkucu bir yaklaşım benimsediği için asıl diğer kişi yanlış davranıyor” deme serbestimiz yoktur. Evet; diğer taraf gerçekten de yanlış davranmıştır, ancak bu bizi, hayatımızı kuşku uyandırmayacak şekilde sürdürme sorumluluğumuzdan muaf kılmaz. Her birimiz karşılıklı saygıya dayanan bir toplum inşa etmekte payına düşen rolü oynamalıdır.

Bu da bizi, Reuven ve Gad kabilelerinin Yarden’in doğu yakasındaki topraklarda yerleşme istekleriyle başladığımız noktaya geri getiriyor. Hatırlayacağımız üzere, Moşe onların isteğini, öncelikle savaşlarda diğer kabilelere katılmaları koşuluyla kabul etmişti. Söz konusu kabileler bu koşulu yerine getirmişti. Yıllar sonra Yeoşua onları çağırıp, verdikleri sözü yerine getirdiklerini ve artık, evlerini inşa etmiş oldukları yere geri dönme hakkına sahip olduklarını bildirmişti (Yeoşua 22).

Fakat, derin bir tarihi ironiyle, kuşku, bir daha, ancak bu kez farklı bir sebeple – bu iki kabilenin kendi topraklarında bir *mizbeah* (sunak) inşa etmeleri yüzünden – uyanır. Diğer kabileler onların, kendi ibadet yerlerini inşa etmek suretiyle, Yisrael’in Tanrısı’na olan bağlılıklarını terk ettiklerinden kuşkulanırlar. Yisrael bir iç savaşın eşine gelir. Söz konusu kuşku dayanaksızdır. Reuven ve Gad kabileleri, inşa ettikleri *mizbeahı* bir ibadet yeri olarak değil, kendilerinin de Yisrael ulusunun bir parçası olduklarının bir işareti olarak inşa ettikleri açıklamasını yaparlar. Erets Yisrael’in temel bölgesi içinde (Yarden’in batı yakasında) yaşayan kabilelerin, ileride bir gün, nesiller sonra, Reuven ve Gad kabileleri nehrin diğer yakasında yaşadıkları için onların artık birer yabancı olduğunu ilan etmeleri olasılığına karşı bir güvence olarak yapmışlardır onu:

Bu yüzden, ‘Şimdi kendimiz için [bir şey] yapalım – [bu] *mizbeahı* inşa edelim’ dedik. [Ama] *Ola-korbanı* için veya [*Şelamim*-]kesimi için değil! Aksine; *Ola-korbanlarımızla*, kesimlerimizle ve *Şelamim-korbanlarımızla*, *A-Şem’e* [yalnızca O’nun] huzurunda ibadet edileceğine dair, sizinle aramızda ve ardımızdan [gelecek] nesillerimiz arasında bir tanıktır o ki yarın çocuklarınız çocuklarımıza ‘*A-Şem*’de payınız yok sizin’ demesinler. ‘Yarın bize ve [sonraki] nesillerimize [böyle] derlerse, [onlara] “*A-Şem*’in *Mizbeahı*’nın, atalarımızın yapmış oldukları örneğine bakın – ne *Ola-korbanı* için ne de [*Şelamim*-]kesimi için [kullanılıyor;] çünkü sizinle aramızda bir tanıktır o!’ deriz’ demiştik.

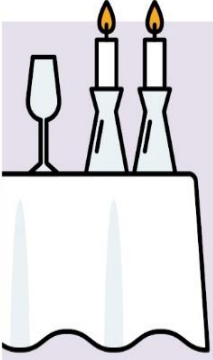
Yeoşua 22:26-28

İç savaş bertaraf edilmiştir; ama ancak son anda.

Kuşku, sosyal yaşamın her yanına nüfuz etmiş bir özelliktir ve yoğun bir yıkıcılık özelliğine sahiptir. Yahudilik – ki merkezi projelerinden biri de adalet, şefkat, karşılıklı sorumluluk ve güven üzerine kurulu zarif bir toplum inşa etmektir – bu sorunla her iki yönden yüzleşir. Bir yandan içimizde kuşku barındırmamamızı, aksine insanları cömert bir bakışla yargılayarak davranışlarını olumlu yönde yorumlamamızı emreder. Diğer yandan her birimizden, kuşku çekmeyecek şekilde davranmayı ve [hahamlarımızın ifade ettikleri gibi] “uygunsuz olan, uygunsuz olana benzeyen, hatta sadece uygunsuza benziyor gibi görünebilecek tutum ve davranıştan uzak” durmayı talep eder.

Tanrı'nın huzurunda masum olmak bir şeydir; insan kardeşlerimizin huzurunda masum

olmaksa bambaşka bir şeydir ve çok daha zordur. Ama işte, bize meydan okuyan sınav budur – onların onayını arıyor olduğumuz için değil (yaranma diye bilinen şey), rol modelleri, örnek insanlar, Tora'nın yaşayan somut örnekleri olmaya, Yahudi yaşamı içinde bölücü değil, birleştirici varlıklar haline gelmeye davet edildiğimiz için. Hatam Sofer'in söylediği gibi, her zaman başarılı olmayacağız. En gayretli çabalarımıza rağmen hâlâ başkaları bizi, tamamen masum olduğumuz konularda suçlayabilir (Moşe'yi suçladıkları gibi). Yine de biz, başkalarına dair yargımızda şefkatli, kendi tutum ve davranışlarımızda ise müşkülpesent davranmak suretiyle elimizden geleni yapmalıyız.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Hiç başka birini hatalı bir şekilde yargıladığımız oldu mu? Daha sonra hatalı olduğunuzu anladığınızda kendinizi nasıl hissettiniz?
2. Tora'da yanlış davranışta bulunduğundan haksız yere kuşkulanılan birini tanıyor musunuz? Sonrasında ne olmuştu?
3. İyi bir insan *olmakla*, iyi bir insan olarak *görünmek* arasındaki fark nedir?